

HASAN ÜNAL NALBANTOĞLU • **Yan Yollar**

HASAN ÜNAL NALBANTOĞLU 1947'de Ankara'da doğdu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde sosyoloji öğrenimi gördü. Londra Üniversitesi'nde yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesi'nde doktora yaptı. 1968-1990 arasında Hacettepe, ODTÜ, Durham ve Kaliforniya Üniversitesi-Berkeley'de ders verdi. 1990'dan beri ODTÜ Sosyoloji Bölümü'ndedir. Hazırladığı *Patikalar: Martin Heidegger ve Modern Çağ* adlı derleme 1997'de İmge Kitabevi Yayınları'nca; *Arayışlar - Bilim, Kültür, Üniversite* derlemesi 2009'da İletişim Yayınları'nca yayımlanmıştır.

İletişim ayrıca *Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan – Symbolae in Honorem* kitabını yayımlamıştır (2008; derleyenler Adile Arslan Avar - Devrim Sezer).

İletişim Yayınları 1450 • Politika Dizisi 83

ISBN-13: 978-975-05-0739-7

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

BASKI ve CİLT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloglu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HASAN ÜNAL NALBANTOĞLU

Yan Yollar

Düşünce, Bilgi, Sanat

i l e t i ŝ i m

Gerçek dostlarıma.

İÇİNDEKİLER

OKUR'A NOT	9

I.

Düşün, Söylem, Ürün

Matematik değerler aslında toplumsal-estetik değerler midir?	13
Felsefede hukuk dilinin ve 'sivil toplum' kavramının inanılmaz serüvenleri	27
Nedir 'mekân' dedikleri?	53
Zaman ve çalışma	79
Ek: Zanaat, teknoloji, (ve de 'ahlâk')	115
Etik, estetik, teknoloji	121
Aura ve ötesi	177

II.

Özne ve Bedencan

Teknoloji, 'sıkıntı', 'hiçlik'	233
Siegfried Kracauer ve 'sıkıntı'	277

“Angst” üzerine bir not	289
“Kant burada da hizmetinizdedir, Fräulein; ama...”: Maria von Herbert-Immanuel Kant yazışması	305
Kant’ı ürküten üçlü:	339
»Saplantı« - »Yönsüz Okuma« - »Popüler Yayıncılık« (»Schwärmerei« - »Lesesucht« - »Buchmacherei«)	339

III.

Heidegger’ce Arayışlar: Dil, Düşünce, Felsefe ve Din

Nietzsche ve Heidegger Türkçenin evinde: farklı dil, aynı metafizik	365
‘Gündelik yaşam’ popülizminin eleştirisi	397
‘Dil’in derslikteki oyunları	413
Tanrılar ve <i>daímon</i>’lar	425

IV.

Emek Poesie’si: Mimarlık, Yazın, Müzik ve Dans

‘İktidar İstenci’nden ‘artı-ürün’e	453
Emek, özne, mimar	477
Çeviri/yorum, ihanet, dostluk	501
Müzikte fay hatları	521
Türkiye’de bir dans sosyolojisi için peşrev	535
Dans Pratiği üzerine ek düşünceler	563

OKUR'A NOT

Yazılarım arasından yaptığım seçkinin ilk kitabının* devamı olarak tasarladığım bu cilde alınan yazılar, öncekinin hazırlanışında etken aynı güdülerle, benzer bir emek sürecinden geçtiler. Başlardaki arzuma karşın, her zaman keyfe keder bir süreç de değildi içinden geçilen. İlk kitaba giriş niteliğinde yazılan notta vurgulanan hususlar bu kitap için de geçerliliklerini koruyorlar.

Öncekinden farklı olarak, bu kitaptaki yazıların daha özgül emek pratikleri ve temalardan oluşan bir tayf üzerinde dağıldığını baştan belirtmeliyim. Daha çok mimarlık, yazın, müzik ve dans gibi sanat pratikleri ve bu pratiklerin eyleyicilerinin bedencan ve zihin dinamikleriyle bu dinamiklerin ifade bulduğu söylemleri sarıp koşullayan baskın dünya görüşleri, meslekî, hukukî, vb. ideolojiler ve temalar kitabın kapsamını oluşturuyor. Bu mesele, sorun ve konuları bir 'uzman' gayretkeşliğiyle değil, bir *amatore* tutkusuyla işlemeye ve sorgulamaya özen gösterdiğime inanıyorum. Bu tutkunun sonucu olsa gerek, bir ikisi hariç hepsi de daha önce yayınlanmış olmakla birlikte, yazıların tümünü yeniden gözden geçirerek önemli gördüğüm,

---

(*) Arayışlar (İstanbul: İletişim Yay., 2009)

okura da önemli gelebilecek değişiklik ve eklemeleri yapmaktan kaçınmadım.

Umarım ki, bu girişimim de ortakduyusundan çok sağduyusu diri okurların gözünde de ayrıntılara benmerkezci, hoyratça bir saplanma olarak değil de, önceki kitaba giriş notumda yazdığım gibi, her yazıda göz dikilen ‘mesele’nin hakkını vermeye yönelik “önsezi ve ayışların fırça darbeleri” olarak algılanacaktır. Kısacası, böyle görenlerin varlığını baştan kabullenen belki de fazlasıyla iyimser ve safdil inanış bu seçkideki yazılar okurların eleştirel bakışına sunulurken de hükmünü sürdürüyor. Bana da yazılarla okur arasından çekilmek kalıyor.

HASAN ÜNAL NALBANTOĞLU
Şubat 2010, Kavaklıdere-Ankara

Dans Pratiği üzerine ek düşünceler*

Çağdaş Gösteri Sanatları Girişimi ve İstanbul Modern işbirliğiyle, “Yeninin Seyri, Seyrin Yenisi” kalıpbaşığı altında gerçekleştirilen buluşmalar dizisinin altıncısına çağrılmamdan dolayı, ilgili arkadaşların hepsine teşekkürlerimi sunarım.

Daha önce bir iki yerde yayımlanan “Türkiye’de bir dans sosyolojisi için peşrev” başlıklı bir yazımda dışarıdan bu pratiğe bakan bir ‘yabancı’ gözüyle bazı noktalara öncelikle dansla doğrudan ilgili olanların dikkatlerini çekmeye çalışmıştım.

Aynı yazıda “birkaç işaret dışında konunun hakkını veren bir ‘dans sosyolojisi’ yapabileceğimi sanmıyorum” diye baştan yazarak, dışarıdan müdahalemin sınırlarını da az çok koyduğumu dikkatli bir göz fark etmiş olmalıdır.

(*) Bu kısa yazı ilk biçimiyle“Çağdaş Gösteri Sanatları Girişimi”nin düzenlediği, görsel ve plastik alanlardaki pratisyenlerle kuramsal konular üzerine çalışmaları buluşturmaya çalışan ve hem maddi pratiklere hem de yerel bağlamlara öncelik tanıyan “Yeninin Seyri, Seyrin Yenisi” başlıklı seminerler dizisinin parçası olarak 28 Mart 2009 tarihinde İstanbul Modern (Tophane)’de gerçekleştirilen panelde yapılan konuşmaya dayanmaktadır metnidir. Bu olanağı yaratan iki arkadaşta, Şafak Uysal ve Zeynep Günsur’a özel teşekkürlerimle. Bu sunumda ortaya konulan bazı sezi, görü ve savların geliştirilmesinde Muzaffer Evcı ile konu üzerine zaman zaman sürdürdüğümüz sohbetlere de borçlu olduğumu ayrıca belirtmeliyim. Yazı “4. Uluslararası Dansa Davet Festivali”nde (İzmir, 17-20 Kasım 2009) sunulmak üzere sonradan yeniden işlenmiştir.

Bu sınırlamayla, kısaca özetlemem gerekirse, nelerdi önemli gördüğüm ve dikkatleri çekmeye çalıştığım şu bir iki husus?

1. Türkiye’de ‘devlet’ ya da ‘özel’ güdümlü dans pratiği? Temelde fark var mı?

1.a. Pratiğin biçimlenişini belirleyen ‘anlayış(lar)’? toplumun diğer kesimlerinden yalıtılmışlık (dışarıya belirgin bir kapalılık neyin göstergesi?)

1.b. Bu işleyişe özgü ‘iç iktidar’ ilişkileri?

2. Dansçıların bir ‘alt-kültür’ oluşturması; içeride oluşmaya başlayan fay hatları: Dans söz konusu olduğunda tüm bunların (ve de yanılmıyorsam pratik içinde oluşmaya başlayan iç çatlağın) toplumsal-ekonomik-kültürel ve hâttâ siyasi bağlamına da yakından bakılması gereği.

3. Dans ‘pratiği’nin bir ‘sanat’ olmasında etmen, onu başka sanat pratiklerinden ayırt edici çok önemli bir neden: bedencanın (*bodysoul*) terbiyesi, disiplini. Bedencanın yatkınlığı ve bu yatkınlığı işlergerçekliğe (*êntelékheia*) kavuşturmak için gereken ‘öğrenilebilir’ yetiler – bunun abartılmaması gerekir, bedenin büyük bir özürü olmadıkça, ‘can’ın gönül koyması bedencanın eksikliklerini bir yere kadar, giderek yüksekteki bir noktada telâfi edebilir; en başta sürekli çalışma ve destekleyici alışkanlıklar (örneğin, sağlıklı bir ‘gıda rejimi’), ama asıl önemlisi, dansçının sarandünyasını belirleyen ‘ethos.’ Bu sonuncunun, şimdilerde pek bir revaçta olan, ve Adorno’nun doğru bir saptamasıyla, “ahlâkın vicdan azabı”¹ olan. ‘etik’le ve hele etik üzerine kalıp reçetelerle hiç karıştırılmaması gerekir.

Henüz araştırma yaparak yanıtı arama şansı bulamadığım, ama bu yanıtı asıl dansla birebir ilişkili olanlardan beklememiz gerektiğini düşündüğüm bu ve benzeri potansiyel sorular hâlâ

---

1 »*Ethik ist das schlechte Gewissen, das Gewissen über sich selber.*«, Theodor W. Adorno, *Probleme der Moralphilosophie* (1963) [Nachgelassene Schriften, Abteilung IV: Vorlesungen, Band 10], Hrsgb/ von Thomas Schröder (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1996): 21-22; 269-70, Anmerkung des Herausgeber 19. [İng.: *Problems of Moral Philosophy*, ed. by Thomas Schröder; tr. by Rodney Livingstone (Cambridge: Polity Press, 2000): Lecture 1 (7 May 1963), s. 9-10 ve 185, not 20, 21].

yanıt beklerken, ‘yeni’ bir şey eklemeye kalkışmak çok mu gerekli? Öyleyse eğer, eklenecek daha ne kaldı ki?

Kalmaz olur mu! En başta, ‘Yeni’yi (*das Neue*) nerdeyse bir tapıncağa dönüştüren ‘modernlik’ ve kapitalist kültür pazarı koşullarında hangi baskın toplumsal-ekonomik-kültürel eğilimlerin ‘sanat’ yapmanın, özelde de dans pratiğinin, deyim pek yerinde olmasa da, ‘kültür’de ve bu kültürü sarmalayan zihniyette ne türden dönüşümleri zorladığı. Bunun sonucunda, eskiyle bağın ‘unutulmaya’ yüz tutup tutmadığı. Eğer öyleyse bunun herkese çıkan toplu faturasının ne meblağ tuttuğu.

Bu buluşmalar dizisini güdümleyen anahtar sözcüklerin başında da “Yeni” geliyor gibi. Öyleyse oradan girerek, ekleyebileceğim ‘yeni’ bir şey varsa, onu paylaşmaya çalışayım sizlerle. İçeriksiz bir kalıba benzeyen şu ‘yeni’ sözcüğü, modernliği hazırlayan koşulların kuluçkalanıp da ufaktan etkilerini göstermeye başladığı dönemlerden, özellikle de yazın yaşamına damgasını vuran, ünlü *Querelle des Ancients et des Modernes*’den beri, modern olmanın nerdeyse temel özelliğiymiş gibi algılandı.

Öte yandan, sağlamlığı kuşku götürür ‘modernler’ olarak biliyoruz ki, ‘yeni’ hiç yoktan gökten zembille ya da vahiyle inmez kişilere. Onu hazırlayan çeşitli düzeylerdeki tarihsel koşullardan kopuk olarak, boşlukta ‘yeni’nin tavrını koymak, kopuşa dahi damgasını vuran sürekliliği ve geleneklerin hatırı sayılır mirasını göz ardı ederek eskinin birikimine burun kıvrıma, ‘yeni’nin arzuladığı, eskisinden farklı yeni katkının gerçekleşmesini engelleyebileceği gibi, eskinin halihazırdaki ucuz ve kötü statükosuna da kısa yoldan teslimiyet anlamı taşır. Şimdi çok kısa açmaya çalışacağım husus düşünülürken, bu noktaların zihnimizin gerisinde durmasında sayısız yarar var.

Aşağıda oldukça özet tartışacağım hususlarda özellikle dans ve ‘sessizliğin müziğini de unutmaksızın, müziğe ve bunun görsellik ortamından geçiş, süzülüş kiplerine özel ağırlık tanıdım. Tartışmada zihnimde sürekli duran bir başka husus da devinen bir ‘cisim’ olarak insan bedeninin hem fizik hem de sosyo-kültürel çevreninde nasıl yer tuttuğu ve, deyim yerindeyse, dansçının bilincinden bile bağımsızlaşarak, iç ve dış boşluk

dahil, kendini ve çevrenini nasıl algıladığıdır. Bu bir anlamda da Aristoteles'ten beri özellikle sanat faaliyetinde önem taşıyan "ruhun gözüne" (*omma tēs psychēs*²) denk düşer.

Buradaki kritik nokta işte 'yeni'nin eskiden kopma mücadelesinde, giderek koparken bile eskiye, geleneğin mirasına (örneğin bir ülkedeki dans mirasına) neler borçlu olabileceğine ayırmamızdır. Çünkü bu yapılmazsa tek tek kopuk, birikme potansiyeli taşımayan deneylerden (*das Erlebnis*) ve bunları saran, istenç yüklü olduğu ölçüde maymun iştahlı, yani çabucak unutmaya meyilli kısa bellek (*mémoire volontaire*) ötesinde bir yerlere varılamaz; günlerin köpüğünde yaşanır sadece. Bu ege-men statükonun öpüp başına koyacağı, direniş ve başkaldırının da yanlış hedeflere yönelerek mum alevi gibi söneceği bir boşluktur aynı zamanda.

Oysa, koparken bile nereden, örneğin, hangi dans 'geleneği'nden ve neden koptuğunu bilerek, hem icra hem de seyir olarak yaşanan sanat deneyimi (sözgelimi icracılarının ve alımlayıcılarının gözünden bir dans gösterisi) o sanatın sonraki akışına, 'seyri'ne de damgasını vuracaktır. Bunun nedeni de dans pratiğinin özgül alanında yetişmiş her bedeninin dans geleneklerinin kolektif bedenleri biçimlendirmesiyle oluşan, geçmişten miras yaşam boyu ve bilinç-dışı tecrübeden (*die Erfahrung*) kendi payına düşeni, yeteneklerinin çalıştırılmasıyla oranlı alabilmesidir. Sonuç istenç-dışı olduğu denli uzun erimli kalıcı bir kolektif belleğin (*mémoire involontaire*) oluşmasıdır ki, burada kendisi başlı başına bir gizem olan zamanın akışı içinde herkese ortak, ama kişinin de bedencanında özgülleşebilecek bir bellektir söz konusu olan. İşte özellikle dans camiasındaki herkes, öncelikle de gereken eğitimi alarak bedencanını 1. güç (kuvvet), 2. hız (sürat) ve 3. dayanıklılık (mukavemet) unsurlarının en optimum bileşkesine kavuşturma çabasını gönülden duyan dansçı ve yukarıdaki gözlemleri zihinlerinde tutarak onları yetiştirmeye gönül koyanlar için unutulmaması gerekli bir nokta. Böyle bir özgülleşmenin gerçekleşmesiyle birlikte, dansçı bedeninin de başta dansçının kendi gözünde artık bir maki-

2 Örneğin bkz. Eflâtun, *Devlet*, 533d.

ne gibi görölmekten çıkıp bir belleğe kavuşacağını düşünmek çok da zor olmasa gerek. Bu durumda dansçı artık çabucak yitip gitmeye yatkın zorlama bir belleğe gerek duymadan, bilincinde bile olmaksızın dansını çalışıp performansını sergilerken kasmadan mükemmeli hedefleyerek yapmakta, yaşamaktadır, diyebiliriz bu durumda.

İşte, böyle bir dans gösterisini izleyen seyirci de kuluçkada yatıp da dansçıda dışavuran yaşam tecrübesinin, *die Erfahrung*'un tetiklemesiyle, aynı 'seyir' içinde akarken yalnızca uzun erimli belleğin (*mémoire involontaire*) ona hatırlattığı 'güzelliği' yaşamakla kalmayacak, asıl önemlisi "düşünmek" zorunda da kalacaktır.

Nasıl mı? Rainer Maria Rilke'nin dizelerinde telkin edildiği gibi.³

---

3 "...tek nokta yok burada, / görülmediğin. Değiştirmelisin yaşamını. [»..da ist keine Stelle, / die dich nicht sieht. Du musst dein Leben ändern«], *Archaischer Torso Apollos* (1907)